

ТУРИСТИЧНИЙ КЛАСТЕР «ГОГОЛІВСЬКІ МІСЦЯ ПОЛТАВЩИНИ»

1.1. ТУРИСТИЧНІ КЛАСТЕРИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Нині значну роль у розвитку індустрії туризму відіграють кластери, які є ефективним інструментом підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі та розвитку регіонів. Йдеться про активне застосування кластерного підходу в організації різних видів туризму: культурно-пізнавального, етнографічного, лікувально-оздоровчого, спортивного, екологічного (екотуризму), сільського «зеленого» і т.д.

Активно діючі туристичні кластери за рахунок синергетичного ефекту зберігають і раціонально використовують природний і культурний потенціал регіону, сприяють залученню інвестицій, створенню робочих місць, підвищенню кваліфікації працівників, розвитку інфраструктури, стимулюють інноваційні процеси, підтримують розвиток різних видів підприємництва, повноцінно задовольняють потреби людей у туристичних послугах.

Кластерний підхід до розвитку туристичної галузі успішно реалізовується в таких країнах, як Італія, Угорщина, Франція, Ірландія, Норвегія, Російська Федерація, Польща, Естонія. Наприклад, в Італії одним з найбільш відомих є туристичний кластер «Тразименське озеро» (Умбрія), який крім туристичних підприємств, об'єднує установи для проживання і харчування, торгові організації, підприємства з виробництва товарів, специфічних для даної місцевості (наприклад, вино, оливкова олія). Також серед італійських кластерів слід згадати «Салінунтінські терми» (Сицилія), «Адріатичне море і берег», «Міста мистецтв, культури і бізнесу» (Емілія-Романія). У Франції функціонують чисельні кластери з організації дозвілля. У Російській Федерації велику популярність має туристичний кластер міст північно-західної частини країни (Великий Новгород, Псков, Вологда, Смоленськ) [2].

У 2007 р. у Польщі були заснований кластер туризму та регіонального розвитку «Сонце регіону» в місті Скаржисько-Кам'яній (Свентокшиське воєводство) з метою впровадження сучасних технологій у туристичному секторі і північно-східний інноваційний туристичний кластер «Кришталь Європи» в Сувалках (Підляське воєводство). У Норвегії кластерний підхід сприяє задоволенню потреб людей в активному відпочинку на природі протягом зимового сезону. Крім цього, особливу популярність отримав інноваційний туризм «Фьорд» (фьорди – чудові морські затоки) та інноваційний гірський туризм [5].

У 2011 р. з метою підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі в Естонії був створений кластер оздоровчого туризму. Завдяки цьому до 2020 р. Естонія планує стати одним з лідируючих лікувальних курортів у світі. До об'єднання увійшли оздоровчі центри, санаторії, спа-курорти, а також туристичні та транспортні підприємства, наукові заклади. Співпраця учасників кластеру спрямована на розвиток новітніх товарів і послуг оздоровчого туризму, зростання якості та популярності товарів, а також послуг курортного лікування в Естонії і за кордоном. Водночас в Естонії успішно діє транскордонний кластер гостинності. Даний туристичний кластер заснований на співпраці північного заходу Росії (Ленінградська область, у т.ч. Санкт-Петербург) та північного сходу Естонії (регіон Іда-Вірумаа). Він включає в себе низку туристичних та екскурсійних фірм, курортів, готелів, ресторанів, закладів громадського харчування, транспортних підприємств, виробників рекламної та сувенірної продукції [4].

Туризм є одним з пріоритетних напрямків у стратегії розвитку України, оскільки країна має багатий туристично-рекреаційний потенціал: унікальні пам'ятки культури та архітектури, безліч цікавих музеїв, природні заповідники, гарні зелені парки. Однак недостатній розвиток інфраструктури, обмеженість державних коштів фінансування, несприятливий інвестиційний клімат, занедбаний стан багатьох туристичних атракцій (об'єктів) перешкоджають можливості українського туризму зайняти конкурентні позиції на світовому

ринку туристичних послуг. Тому з метою створення конкурентоспроможних туристичних продуктів і послуг в регіонах України останнє десятиліття активно застосовується кластерний підхід до розвитку туристичної індустрії.

У числі перших в Україні (кінець 1990-х рр.) були створені туристичний кластер у м. Кам'янець-Подільському (Хмельницька область), кластер агроекотуризму «Оберіг» і кластер туризму та виробництва сувенірної продукції «Сузір'я» (Івано-Франківська область). Органи місцевого самоврядування міст Вознесенськ (Миколаївська область), Гола Пристань, Цюрупинськ (Херсонська область), Південний, Ізмаїл, Іллічівськ, Білгород-Дністровський (Одеська область), Алупка (АР Крим) створили спільний кластер «Південне туристичне кільце». Слід також згадати про введення в дію кластеру сільського «зеленого туризму» в Одеській області (понижзя Дунаю). [2].

У 2008 р. Полтавською обласною спілкою краєзнавців та Полтавською обласною держадміністрацією був ініційований проект зі створення туристично-рекреаційного кластеру «Гоголівські місця Полтавщини» у зв'язку з підготовкою до святкування в 2009 р. 200-річчя з дня народження М.В. Гоголя. Взагалі потрібно відзначити, що Полтавський регіон володіє багатим природно-кліматичним і духовно-культурним потенціалом для розвитку різних видів туризму.

У 2008 р. регіони-переможці Всеукраїнського конкурсу «Сім чудес України» прийняли рішення про створення на добровільній основі міжрегіональної мегакластерної структури у вигляді громадської організації для реалізації спільних комунікаційних, інформаційних, культурних, екскурсійних, туристичних та інших заходів, у тому числі розвиток відповідної інфраструктури та логістики туристичного туру по об'єктах-переможцях. Цей туристичний мегакластер отримав назву «Діамантовий вінець України».

Переможцями конкурсу «Сім чудес України» стали: Кам'янець-Подільський Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» (Хмельницька область); Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Національний заповідник «Софія Київська»; Національний

дендрологічний парк «Софіївка» в м. Умань (Черкаська область); Національний заповідник «Херсонес Таврійський» в м. Севастополь; Національний заповідник «Хортиця» (Запорізька область); державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця» на Буковині (Чернівецька область) [3].

У 2010 р. в селі Ілліч Гомельської області (Білорусь) була проведена презентація результатів реалізації проекту з питання розвитку транскордонного кластеру сільського «зеленого» туризму в єврорегіоні «Дніпро». Даний проект охоплює 6 суміжних транскордонних районів Гомельської та Чернігівської областей. Головним завданням транскордонного кластеру є пропаганда ідей активного розвитку сільського туризму як одного з напрямків сталого соціально-економічного розвитку сільських територій Гомельської та Чернігівської областей.

Нині вище згаданий кластер об'єднує більше 300 природних, історико-культурних та археологічних пам'яток 6 районів білорусько-української території єврорегіону «Дніпро». Для туристів розроблено низку «зелених» маршрутів – пішохідних, велосипедних, кінних, які проходять за визначеною кластером територією. У їх числі є маршрути вихідного дня, а також спеціальні пропозиції для байкерів і любителів екстрим-туризму [1].

У 2015 р. почав діяти транскордонний туристичний кластер в географічних межах Львівської, Волинської, Закарпатської областей України і Підкарпатського та Люблінського воєводств Польщі з метою співпраці у туристично-рекреаційній сфері (розробка нових маршрутів, розвиток об'єктів інфраструктури). Передумовою для цього є потужний природно-ресурсний потенціал транскордонного регіону для розвитку лікувально-оздоровчого, водного, гірського, пішохідного, велосипедного та інших видів туризму.

Отже, кластерний підхід демонструє більше можливостей для посилення конкурентоспроможності туристичної галузі, а також регіонів і держави в цілому. Основний принцип, який створює переваги для туристичного кластера, полягає в тому, щоб співпрацюючи на місцевому рівні, успішно конкурувати на глобальному.

Список використаних джерел

1. Ініціатива «Створення транскордонного кластеру сільського «зеленого» туризму в шести прилеглих прикордонних районах Гомельської та Чернігівської областей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.beleuroregion.by/index.php?option=com_content ...
2. Кальченко О.М. Кластеризація в туристичній галузі [Електронний ресурс] / О.М. Кальченко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_39/22.htm.
3. Переможці конкурсу «Сім чудес України» хочуть об'єднатися [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/news/261384-peremojtsi...sim-chudes...hochut> ...
4. Эстония планирует к 2020 году стать одним из лучших лечебных СПА-курортов мира [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vtallinn.blogspot.com/2011/11/2020.html>
5. Competitive regional clusters: national policy approaches / OECD reviews of regional innovation 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unescap.org/tid/artnet/mtg/gmscb_regionalclusters.pdf.

1.2. РОЛЬ ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРІВ У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Туристичні кластери вважаються дієвим стимулом збереження та популяризації вітчизняної культури, зростання іміджу країни. Туристичний кластер являє собою концентрацію на певній території взаємопов'язаних підприємств, фірм та закладів, які займаються розробкою, виробництвом, просуванням і продажем туристичного продукту, а також діяльністю, суміжною з туризмом і рекреаційними послугами [8]. У процесі створення такого кластера необхідно враховувати природно-кліматичні, соціально-економічні, культурно-історичні переваги місцевості.

Туристичний кластер поєднує в собі туристичні ресурси (природні багатства, культурні надбання), туроператорів та турагентів, заклади розміщення та харчування, транспортні і фінансові організації, наукові і лікавальні заклади, підприємства роздрібної торгівлі, виробників сувенірної

продукції, поліграфічні фірми, страхові компанії, органи державної влади, громадські організації та інше.

Перевагами кластерної моделі організації туристичної індустрії є: взаємовигідне співробітництво (обмін інформацією, технологіями, досвідом, підвищення кваліфікації працівників); збереження і раціональне використання природного та культурного потенціалу регіону; підвищення привабливості територій для інвестування; розвиток інфраструктури; стимулювання інноваційних процесів, підтримка різних видів підприємництва, створення нових робочих місць; розширення асортименту туристичних послуг та підвищення їх якості. Також важливим є те, що кластерна модель окрім співпраці передбачає і конкуренцію між учасниками.

Кластерний підхід до розвитку туристичної галузі та популяризації вітчизняної культури успішно реалізовується в таких країнах, як Італія, Франція, Ірландія, Норвегія, Росія. Так, в Італії одним з найбільш відомих є туристичний кластер «Тразименське озеро» (Умбрія), який крім туристичних підприємств, об'єднує установи для проживання і харчування, торгові організації, підприємства з виробництва продукції, специфічної для даної місцевості (вино, оливкова олія). Також варто згадати такі відомі італійські туристичні кластери, як «Салінунтінські терми» (Сицилія), «Адріатичне море і берег», «Міста мистецтв, культури і бізнесу» (Емілія-Романія). У Росії велику роль у популяризації історії та культури відіграє туристичний кластер міст північно-західної частини країни (Псков, Смоленськ, Орел, Великий Новгород). Одним з найперспективніших на території Росії вважається туристсько-рекреаційний кластер Краснодарського краю, діяльність якого розгортається поблизу південно-східних кордонів України на Чорному та Азовському морях [3].

Туризм є одним з пріоритетних напрямків у стратегії розвитку України, оскільки країна має багатий туристично-рекреаційний потенціал: унікальні пам'ятки культури та архітектури, безліч цікавих музеїв, природні заповідники, гарні зелені парки. Однак недостатній розвиток інфраструктури, обмеженість державних коштів фінансування, несприятливий інвестиційний клімат,

занедбаний стан багатьох історичних пам'яток перешкоджають можливості українського туризму зайняти конкурентні позиції на світовому ринку туристичних послуг. Тому з метою створення конкурентоспроможних туристичних послуг в регіонах України, а також з метою збереження і популяризації вітчизняної історико-культурної спадщини варто зосередити увагу на застосуванні кластерного підходу до розвитку туристичної індустрії.

Найактивнішими у впровадженні кластерної моделі організації туризму виявилися західні регіони України, зокрема Хмельницька область. Саме тут у числі перших в Україні (кінець 1990-х рр. – початок 2000-х рр.) при сприянні громадської асоціації «Поділля Перший» були створені туристичний кластер «Кам'янець» у м. Кам'янець-Подільському, туристичний кластер «Кам'янецький дивокрай» у с. Колибаївка Кам'янець-Подільського району та кластер агроекотуризму «Оберіг» у с. Гриців Шепетівського району [9, с. 54].

Нині кластер «Кам'янець» об'єднує турфірми, готелі, ресторани, музеї, заповідники, юридичні фірми та ін., і звичайно унікальну історичну пам'ятку міста – Кам'янець-Подільську фортецю. Члени кластеру працюють над спільним проектом реконструкції та будівництва готелей, закладів харчування, розробки нових туристичних маршрутів, розвитку народних промислів та сувенірного виробництва, беруть активну участь у створенні «Золотого кільця» туристичних маршрутів Західного регіону України, що охоплює цікаві історичні та архітектурні пам'ятки в містах Львові, Івано-Франківську, Ужгороді, Чернівцях, Кам'янець-Подільському [5].

Наймолодший кластер сільського зеленого туризму в Україні «Оберіг» базується на використанні значного потенціалу рекреаційних та історико-культурних ресурсів території. Його учасниками є власники агроосель, майстри народних промислів, екскурсоводи, працівники культури, освітні установи, лікарські та музейні заклади, магазини, місцеві органи самоврядування. Кластер пропонує туристам активний відпочинок на природі, проживання в затишних садибах, участь в народних святах та обрядах, навчання народним промислам та рукоділлю, смачні чаї, лікувально-оздоровчі процедури [1].

Практика створення туристичних кластерів була успішно продовжена в інших регіонах України. Так, на Івано-Франківщині був введений в дію туристичний кластер «Сузір'я», що спеціалізується на наданні туристичних послуг, виготовленні сувенірної продукції, виробів з овечої шкіри, народних промислів, тощо [9, с. 55]. Дещо пізніше органи місцевого самоврядування 12 міст Одеської, Миколаївської, Херсонської областей та АР Крим створили спільний кластер «Південне туристичне кільце». Даний кластер орієнтований на системне ознайомлення туристів з найцікавішими сторінками історії та культури малих міст півдня України (Вознесенськ, Гола Пристань, Цюрупинськ, Генічеськ, Ізмаїл, Балта, Іллічівськ, Білгород-Дністровський, Алушта, Ялта, Судак, Феодосія) [3].

У 2008 р. Полтавською обласною спілкою краєзнавців та Полтавською обласною держадміністрацією був ініційований проект зі створення туристично-рекреаційного кластеру «Гоголівські місця Полтавщини» у зв'язку з підготовкою до святкування в 2009 р. 200-річчя з дня народження М.В. Гоголя. Створення кластеру було спрямовано на вдосконалення вже існуючого туристичного маршруту по гоголівським місцям, реставрацію та благоустрій культурно-історичних пам'яток, пов'язаних з життям та творчістю письменника, популяризацію історії та культури регіону [7].

Нині туристично-рекреаційний кластер «Гоголівські місця Полтавщини» дає можливість туристам ознайомитися з рядом історичних та архітектурних пам'яток, які нагадують про нашого видатного земляка М.В. Гоголя: Троїцька та Миколаївська церкви, Кочубеївська арка, хутір Проні в с. Диканька, пам'ятники М.В. Гоголю та гоголівським героям, Свято-Успенська церква в м. Миргород, літературно-меморіальний музей М.В. Гоголя, Свято-Преображенський собор, Сорочинський ярмарок в с. Великі Сорочинці, родинний маєток письменника у с. Василівка (нині с. Гоголеве Шишацького району).

Загалом потрібно відзначити, що Полтавський регіон володіє багатим природним і культурним потенціалом для розвитку сільського зеленого та культурно-пізнавального туризму.

У 2008 р. регіони-переможці Всеукраїнського конкурсу «Сім чудес України» прийняли рішення про створення на добровільній основі міжрегіональної мегакластерної структури у вигляді громадської організації для реалізації спільних комунікаційних, інформаційних, культурних, екскурсійних, туристичних та інших заходів, у тому числі розвитку відповідної інфраструктури та логістики туристичного туру по об'єктах-переможцях. Цей туристичний мегакластер отримав назву «Діамантовий вінець України» [5].

Переможцями конкурсу «Сім чудес України» стали: Кам'янець-Подільський Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» (Хмельницька область); Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Національний заповідник «Софія Київська» в м. Києві; Національний дендрологічний парк «Софіївка» в м. Умань (Черкаська область); Національний заповідник «Херсонес Таврійський» у м. Севастополь; Національний заповідник «Хортиця» (Запорізька область); державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця» (Чернівецька область).

З 2010 р. на Чернігівщині реалізовувався проект зі створення кластера водного туризму з метою популяризації природної та культурної спадщини регіону. Нині кластер організовує захоплюючі туристичні подорожі човнами та катерами по Десні, влаштовує цікаві мандрівки на плотах, галерах, катамаранах по мальовничих містах (Новгород-Сіверський – Чернігів – Київ). У цього кластеру цікаві плани на майбутнє щодо активізації розвитку культурно-історичного та екологічного туризму шляхом створення круїзних «готелів на воді» та подорожей водними маршрутами в інші регіони і навіть за межі України [3].

Подільсько-Буковинський туристичний кластер охоплює три основні міста Поділля та Буковини: Кам'янець-Подільський, Чернівці та Хотин. Створення такого кластера базується на ідеї об'єднання різних об'єктів туристичної інфраструктури, які були розділені, в один конгломерат. Таким чином, туристи можуть розраховувати на комплекс послуг та цілісний туристичний продукт. Туристам пропонують побачити унікальні історико-архітектурні пам'ятки міст, зокрема Кам'янець-Подільську та Хотинську фортеці, Чернівецький університет,

старовинні храми, відвідати фестивалі та середньовічні бої, взяти участь в екстремальних розвагах, скуштувати місцеві страви та пізнати етнічні традиції [6].

Уже не один рік успішно діє транскордонний туристичний кластер єврорегіону «Слобожанщина», заснований на співпраці Харківської області України і Белгородської області Російської Федерації. Активну участь у роботі кластеру беруть Харківський національний економічний університет (кафедра туризму), Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва, Белгородський державний університет (кафедра туризму), Белгородський обласний фонд підтримки малого підприємництва, адміністрації двох областей. Основною метою створення кластеру є відродження маршрутів сільського туризму та історичних пам'яток культури [5].

У 2010 р. в с. Ілліч Гомельської області (Білорусь) була проведена презентація результатів реалізації проекту з питання розвитку транскордонного кластеру сільського «зеленого» туризму в єврорегіоні «Дніпро». Реалізація даного проекту стала можливим завдяки активній діяльності двох громадських організацій, які займаються розвитком сільського «зеленого» туризму: науково-просвітницьке об'єднання «Оракул» з м. Гомеля і Чернігівська обласна асоціація сільського туризму «Северянские обереги». Нині вище згаданий кластер об'єднує більше 300 природних, історико-культурних та археологічних пам'яток 6 суміжних транскордонних районів Гомельської та Чернігівської областей, а також 31 агросадибу, 5 фермерських господарств, 4 туристичних підприємства, туристсько-інформаційний центр, 8 районних сільських рад, 6 сільських загальноосвітніх шкіл, 12 сільських кооперативів, 2 громадських об'єднання, 9 підприємств малого бізнесу, 2 університети. Для туристів розроблено низку «зелених» маршрутів – пішохідних, велосипедних, кінних, які проходять за визначеною кластером територією [2].

У 2015 р. створено транскордонний туристичний кластер в географічних межах Львівської, Волинської, Закарпатської областей України і Підкарпатського та Люблінського воєводств Польщі з метою співпраці у туристично-рекреаційній сфері (розробка і популяризація нових туристичних маршрутів, розвиток об'єктів

інфраструктури). Передумовою для цього є потужний природно-ресурсний потенціал транскордонного регіону (національні парки, лікувальні мінеральні ресурси, оздоровчі заклади), наявність унікальних історичних, архітектурних та культурних пам'яток (значна кількість пам'яток замково-палацової та релігійної культури), розвинена мережа закладів для підготовки кадрів у туристичній сфері і наявність висококваліфікованих працівників у сфері туризму, охорони здоров'я і рекреації, значна кількість закладів для розміщення туристів, сприятливе географічне розташування на перетині міжнародних транзитних шляхів, розвинена мережа інституцій і організацій підтримки малого і середнього бізнесу в галузі туризму [4].

Отже, як свідчить світова та вітчизняна практика, туристичні кластери відіграють важливу роль не лише у підвищенні конкурентоспроможності сфери туризму та розвитку регіонів, але й збереженні та популяризації культури країни, в якій вони діють. Україна володіє багатим природно-рекреаційним та історико-культурним потенціалом для розвитку різних видів туризму в багатьох регіонах, зокрема сільського «зеленого» та культурно-пізнавального. Тому питання розвитку кластерів у вітчизняній туристичній галузі залишається актуальним та потребує подальшого вивчення. У зв'язку з цим вважаємо перспективним створення транскордонних туристичних кластерів у Приазов'ї з Росією, в євро регіонах «Дніпро» (Україна, Росія, Білорусь), «Ярославна» (Сумська область України і Курська область Росії), «Буг» (Волинська область України, Брестська область Білорусі та Люблінське воєводство Польщі), «Нижній Дунай» (Україна, Молдова, Румунія), «Карпатський» (Україна, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія).

Список використаних джерел

1. В селі туриста приймає не один власник агрооселі, а вся громада [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/khm/.../printable_article;...
2. Ініціатива «Створення транскордонного кластеру сільського «зеленого» туризму в шести прилеглих прикордонних районах Гомельської та Чернігівської областей» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.beleuroregion.by/index.php?option=com_content...

3. Кальченко О.М. Кластеризація в туристичній галузі [Електронний ресурс] / О.М. Кальченко. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2009_39/22.htm.
4. Обґрунтування доцільності реалізації кластерної моделі розвитку українсько-польського транскордонного співробітництва у сфері туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.old.niss.gov.ua/Monitor/october09/11.htm>.
5. Передовий досвід розвитку кластерів [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.eep.org.ua/.../Leading-experience-of-clusters-d...>
6. Подільсько-Буковинський туристичний кластер [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.discoverukraine.ua/en/node/1074>.
7. Полтавщина туристична. Гоголівські місця Полтавщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poltava-tour.gov.ua/main/ru/news/top.htm/>.
8. Полянских Е.А. Развитие туристической отрасли на основе кластерного подхода [Электронный ресурс] / Е.А. Полянских. – Режим доступу: http://www.sibac.info/Дополнительные_услуги/2380-2012-04-27-14-55-33.
9. Развитие кластеров: сущность, актуальные подходы, зарубежный опыт. – Минск : Тесей, 2008. – 72 с.

1.3. ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИЙ КЛАСТЕР «ГОГОЛІВСЬКІ МІСЦЯ ПОЛТАВЩИНИ»

Полтавська область дивовижна за своїми туристичними можливостями. Один з наймальовничіших регіонів України водночас є унікальною скарбницею національної духовності і культури. Неповторна самобутність і краса Полтавського краю, його багата історична спадщина, шанобливо збережені давні традиції народних промислів, екологічні чисті зони та цілющі мінеральні води обумовлюють важливе значення Полтавщини як центру туризму та відпочинку.

У березні 2008 р. з нагоди підготовки до відзначення 200-річчя від дня народження Миколи Васильовича Гоголя Полтавською обласною радою у засобах масової інформації було оголошено конкурс на реалізацію проекту «Створення туристично-рекреаційного кластеру «Гоголівські місця Полтавщини». Переможцем у конкурсі виявилася Полтавська обласна спілка

краєзнавців. У травні того ж року Полтавська обласна рада і Полтавська обласна спілка краєзнавців уклали угоду про підготовку та проведення робіт з реалізації проекту «Створення туристично-рекреаційного кластеру «Гоголівські місця Полтавщини» [2].

У ході реалізації даного проекту за участю представників преси та телебачення, громадських організацій були проведені наукові семінари, круглі столи, конференції, виставки, присвячені життю та творчості М.В. Гоголя. Науковцями області була зібрана інформація для створення каталогу «Гоголівські місця Полтавщини», відповідно відбулося видання уточнених та розширених туристичних довідників, буклетів, карт туристичних маршрутів. Водночас була здійснена професійна підготовка та перепідготовка екскурсоводів. Велику увагу приділили розміщенню рекламної інформації про святкування гоголівського ювілею у засобах масової інформації. Очікуючи приїзду на Полтавщину великої кількості туристів та гостей, у тому числі іноземних, була виготовлена оригінальна сувенірна та рекламно-інформаційна продукція.

Проектом було передбачено створення туристично-рекреаційного кластера з представництвом у ньому органів місцевого самоврядування, державної влади, провідних підприємств, банків та інших суб'єктів підприємницької діяльності, які мали надавати матеріальну, фінансову, технічну та інтелектуальну допомогу у здійсненні реконструкції об'єктів туристичної інфраструктури. В основу розробленої концепції було покладено інноваційні напрацювання в галузі розвитку туристичної індустрії та передовий досвід з питань планування регіонального розвитку. Основна мета проекту полягала у тому, щоб зосередитися на питаннях стосовно розвитку туризму, який має стати прибутковою галуззю.

Центральне місце в реалізації проекту займала безпосередньо розробка екскурсійного маршруту «Гоголівські місця Полтавщини». На вдосконалення та розширення вже існуючого туристичного маршруту було спрямоване створення туристично-рекреаційного кластеру «Гоголівські місця

Полтавщини», який охоплював чотири райони області, дотичні до біографії письменника: Полтавський, Диканський, Миргородський та Шишацький. До вказаного кластера увійшли визначні місця, які стосуються життєвого та творчого шляху письменника: міста Полтава, Миргород, селища Диканька, Великі Сорочинці та Гоголеве. Кластерною програмою було передбачено капітальний ремонт пам'яток історії та архітектури, пов'язаних з іменем М.В. Гоголя, а саме: благоустрій музею-заповідника М.В. Гоголя в с. Гоголеве Шишацького району (створення зони відпочинку для відвідувачів та встановлення освітлення садово-паркової зони), благоустрій території біля Кочубеївської арки в с. Диканька, виготовлення пам'ятника М.В. Гоголя та гоголівським персонажам і їх встановлення у м. Миргород, проведення ремонтних робіт, реконструкція та реекспозиція літературно-меморіального музею М.В. Гоголя в с. Великі Сорочинці. Також було заплановано проведення реставрації пам'ятника М.В. Гоголя в м. Полтава.

Загалом на весь «Туристично-рекреаційний кластер «Гоголівські місця Полтавщини» було виділено 500 тис. гривень із державного бюджету та 300 тис. гри. із місцевого бюджету. Діяльність кластеру від самого початку створення була спрямована на організацію на популяризацію туристичних маршрутів та відповідної інфраструктури – готелів, закладів харчування, створення виставкових залів, торговельних об'єктів товарів народних промислів, реконструкцію пам'ятників письменника у населених пунктах області, музеїв та рекреаційних зон, створення рекламно-інформаційної продукції – календарів, бігбордів, рекламних роликів та іншої літератури [1]. Використання інноваційних технологій сприяє успішній реалізації туристично-рекреаційного кластеру «Гоголівські місця Полтавщини», створенню якісного туристичного продукту, його рекламуванню та продажу на туристичних ринках різних рівнів (державних та закордонних), що позитивно впливає на подальший розвиток регіону.

Нині туристично-рекреаційний кластер «Гоголівські місця Полтавщини» дає можливість туристам та гостям Полтавського краю побачити та

ознайомитися з рядом історичних та архітектурних пам'яток, які тим чи іншим чином нагадують про нашого видатного земляка М.В. Гоголя. Насамперед це реставровані в с. Диканька Троїцька та Миколаївська церкви, описані письменником, Кочубеївська арка (в'їзд до садиби князів Кочубеїв), хутір Проні, де мешкав один із гоголівських героїв – пасічник Рудий Панько (відновлені садиби ХІХ ст. і ресторан української кухні «Шинок»).

Викликає неабияке захоплення туристів комплекс у центрі м. Миргород, до якого входять споруджений за проектом полтавського скульптора Д. Коршунова пам'ятник М.В. Гоголю; Свято-Успенська церква, неодноразово згадувана М.В. Гоголем; Миргородська Калюжа, про яку писав письменник у повісті «Как поссорился Иван Иванович с Иваном Никифоровичем». Навколо Калюжі постали в усій своїй красі та величі герої гоголівських повістей та розповідей: красуня Оксана та коваль Вакула, козак Пацюк з макітрою вареників, Іван Іванович та Іван Никифорович (а між ними стоїть гусак), сільський голова освічується в коханні незрівняній Солосі, аферист Хлестаков розмістився на лавці (а біля ніг у нього облесливий кіт). Під тинном у багнюці лежить викормлена миргородська свиня, яка викрала скаргу у суді. До речі, саме біля сучасної Калюжі-скульптурного комплексу в часи М.В. Гоголя знаходився миргородський повітовий суд.

З нагоди відзначення ювілею письменника був реставрований літературно-меморіальний музей М.В. Гоголя в с. Великі Сорочинці – будинок, де він народився. Вражає величчю Свято-Преображенський собор, який знаходиться в кількох метрах від музею. Собор споруджений за кошти миргородського полковника Данила Апостола. Це унікальна історична та архітектурна пам'ятка. По-перше, семиярусний іконостас собору налічує понад сто старовинних ікон ХVІІІ ст. По-друге, в цьому соборі відбулося охрещення М.В. Гоголя. Велику популярність зберігає мальовничо описаний письменником Сорочинський ярмарок, який щорічно збирається в серпневі дні і вирує тиждень, популяризуючи народні традиції.

Вражає красою та духовним наповненням оновлений до ювілею письменника його родинний маєток у с. Василівка (нині с. Гоголеве Шишацького району). Тут зберігається могила батьків Миколи Васильовича, будинок, флігель (улаштований за ескізами письменника), садок, ставок, грот, альтанки, колодязь та інші споруди (у розробці проектів та схем яких безпосередньо брав участь М.В. Гоголь).

Відтак Полтавщину справедливо називають духовним серцем України. Туристична галузь є однією із пріоритетних для забезпечення сталого розвитку Полтавського регіону та його територіальних громад. Перспективними напрямками в даній галузі вважаємо подальший розвиток сільського зеленого туризму, а також культурно-пізнавального туризму.

Список використаних джерел

1. Полтавщина туристична. Гоголівськими місцями Полтавщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.poltava-tour.gov.ua/main/ru/news/top.htm>
2. Туристично-рекреаційний кластер – Полтавська обласна рада [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gogol.oblrada.pl.ua/>

1.4. ЦЕРКВИ ПОЛТАВЩИНИ В ЖИТТІ І ТВОРЧОСТІ М.В. ГОГОЛЯ

Важливе значення в розвитку туризму, у тому числі релігійного, має залучення до туристичних маршрутів культових споруд, які пов'язані з іменем нашого уславленого земляка Миколи Васильовича Гоголя. Наразі існує потреба у тому, щоб туристичні агентства при розробці екскурсійних маршрутів гоголівськими місцями переймалися пропагандою не лише Сорочинського ярмарку з його товарним різноманіттям, але й відвідуванням церков та храмів, які зберігають пам'ять про українського генія. Звісно, на сьогодні певна інформація про гоголівські святині Полтавщини опублікована в енциклопедичних виданнях [9]. На жаль, донині відсутня ґрунтовна наукова

праця, які б містила узагальнену та поглиблену інформацію про церкви та храми Полтавщини, які, без сумніву, відіграли значну роль у житті і творчій діяльності М. В. Гоголя.

Батьківщиною митця є селище Гоголеве (колишня Василівка) Шишацького району Полтавської області. На особливу увагу заслуговує храм Різдва Богородиці у родинному гнізді Гоголів-Яновських, який проіснував тут майже півтора століття. Саме у Василівській церкві підносили свої молитви до Бога класик світової літератури та християнський мислитель та інші представники сім'ї Гоголів-Яновських і їхні нащадки. Цей храм вистояв у криваві лихоліття Жовтневої революції та не був знищений німецькими снарядами під час Великої Вітчизняної війни, проте не вцілів і загинув від рук людей, пройнятих незбагненною ворожнечею до християнства.

Церкву у Василівці мали намір будувати ще дід та баба М. В. Гоголя – Афанасій Дем'янович та Тетяна Семенівна Гоголі-Яновські. Спочатку планувалося збудувати дерев'яний храм. З цього приводу Афанасій Дем'янович навіть їздив у Полтаву до церковного начальства, проте дозволу на будівництво не отримав. Він помер у 1805 р., так і не здійснивши свій задум. У кімнаті ж його дружини – Тетяни Семенівни тривалий час стояла скриня довжиною в два аршини, в яку вона збирала мідні гроші для будівництва храму. Роки йшли, жителі Василівки продовжували їздити молитися за багато верств у Сорочинці, Диканьку, іноді у Шишаки. Особливо важко було це зробити навесні або пізньої осені, оскільки річка Говтва розливалася і змивала містки. Справу будівництва храму судилося завершити синові Афанасія Дем'яновича – Василю Афанасійовичу Гоголеві-Яновському. Власних коштів та бабусиних заощаджень виявилось замало, тому батьки Миколи Васильовича вирішили додати до цих грошей виручку від чотирьох ярмарків, що проводилися у Василівці.

Храм запланували зводити навпроти маєтку Гоголів-Яновських. За переказами, проект розробив італійський архітектор. Цеглу випалювали на

власному заводі родини письменника, а пісок та глину привозили селяни, які згодилися це робити безкоштовно, бо «будувалася святиня». 1 червня 1821 р. будівництво завершилося. Споруда, виконана в стилі ампір, видалася простою і красивою, невеликою, однобанною, білою із зеленим куполом, який увінчував позолочений хрест. Освячений храм був на честь Різдва Пресвятої Богородиці. Відразу ж після закінчення будівництва церкви подружжя Гоголів-Яновських вирушило до м. Ромен, де на Іллінському ярмарку обміняло старовинне сімейне срібло на церковне начиння. Василь Афанасійович Гоголь-Яновський передчасно помер у 1825 р., а Марія Іванівна продовжувала опікуватися утриманням храму, для якого не шкодувала коштів, сил і часу. Через багато років, незважаючи на свою скромність, вона любила розповідати про те, як сам Бог допоміг спорудити церкву [14].

Відомо, що М. В. Гоголь вислав матері гроші в подарунок, на які вона побудувала кам'яну огорожу довкола храму. Поряд із церквою розташовувалася дерев'яна дзвіниця на стовпах. Протягом ХІХ ст. храм декілька разів ремонтувався та зазнавав реконструкції, а замість старої дзвіниці була збудована нова. Вважають, що перша зводилася за проектом самого Василя Афанасійовича, а нова – за кресленнями, зробленими М.В. Гоголем. До речі, існують дані про те, що реконструкція садиби, у тому числі й огорожі.

Уже за часів радянської влади на початку 1920-х рр. до 100-річчя церкви в церковній огорожі було споруджено великий дерев'яний хрест. На жаль, руйнівні вітри ХХ ст. не оминули гоголівської святині. У 1933 р. постановою атеїстичної влади церкву було закрито, з дзвіниці знято дзвони й відправлено на металобрухт, а в 1935 р. знищено й саму дзвіницю. У 1940 р. учитель місцевої школи скинув із купола церкви хрест. Під час Великої Вітчизняної війни богослужіння у храмі відновилися, проте ненадовго – лише на рік (1942–1943). Після закінчення війни в церковному приміщенні влаштували колгоспну комору та зерносковище. У березні 1956 р. церква Різдва Пресвятої Богородиці в с. Гоголеве Постановою Ради Міністрів УРСР була внесена до «Переліку

пам'яток архітектури, що перебувають під державною охороною». Однак це не завадило місцевим активістам-безбожникам у 1957 р. розібрати її на цеглу, повністю знищивши. Зараз на церковному майдані розбитий парк, і лише самотня могила фундаторів Різдво-Богородичної церкви, батьків ушанованого на весь світ письменника М.В. Гоголя, та дерев'яний хрест на місці колишнього вівтаря нагадують про півтора століття цієї святині. Неподалік колишньої Різдво-Богородичної церкви триває спорудження нового дерев'яного храму на честь Святителя Миколая Чудотворця – небесного покровителя М.В. Гоголя. Зовсім поруч розташований музей-заповідник М. В. Гоголя на території садиби Гоголів-Яновських. Тут митець провів свої дитячі роки і, звісно, неодноразово молився в церкві, спорудженій за кошти його батьків [7].

У Диканьці, оспіваній М.В. Гоголем, чудом збереглася Миколаївська церква. Перша дерев'яна церква в ім'я Святого Миколая разом із дерев'яною ж дзвіницею була зведена з благословення Чернігівського архієпископа Лазаря Барановича. Ця подія сталася у проміжок між 1657-1684 рр. На 1722 р. церква мала два дзвони вагою 8 пудів та 2,5 пуда. Друга дерев'яна Миколаївська церква, побудована нащадком Василя Кочубея П. В. Кочубеєм у 1751 р., проіснувала до 1794 р. Нова мурована церква була зведена протягом 1794-1797 рр. Проект церкви пов'язують із творами архітектора М. О. Львова, який уперше використав систему подвійної бані – широкої ззовні і меншої внутрішньої. Церква мала іконостас із різьбленого дуба [6]. Її спорудили в лісі на тому місці, де була знайдена чудотворна ікона Микола Чудотворця, що приваблювала до себе численних віруючих. Побувала тут кілька разів і молода жінка Марія Іванівна Гоголь-Яновська, яка понад 40 кілометрів пішки ходила до святині. Засмучена горем від появи вже другої мертвонародженої дитини, у свої сімнадцять літ вона не раз і не двічі приходила сюди до образу Святого Миколи-угодника, вимолювала життя і щасливу долю для майбутньої дитини.

На честь цієї церкви та її чудотворної ікони вона назвала новонародженого сина Миколою. У подальшому М.В. Гоголь неодноразово

відвідував Миколаївську церкву у Диканьці. Пам'ятка архітектури збереглася до наших днів. За років більшовицького безбожжя в церковній споруді відкрили музей атеїзму. Дивом зберігся унікальний дубовий іконостас, вирізаний місцевими майстрами, які за кошти Кочубеїв навчалися різьблення по дереву в Італії [2].

Окрасою Диканьки також є змальована Миколою Гоголем у повісті «Ніч перед Різдвом» Троїцька церква (знамениті «Вечори на хуторі біля Диканьки») [3]. Ця святиня була споруджена у 1780 р. за кошти князів Кочубеїв у стилі пізнього бароко та мала в плані форму хреста. Деякі дослідники вважають автором будівлі відомого архітектора М.О. Львова [9]. Троїцька церква розташована в історичному центрі Диканьки. Колись до неї ходили переважно козаки, а також багаті міщани, що жили неподалік. Найбільше парафіян збиралися тут у день Святої Трійці – тоді правився молебень у пам'ять про «убієнних» у походах і боях диканських козаків [4].

Полюбляв бувати у Троїцькій церкві юний Микола Гоголь. Не раз приїздив він до Диканьки під час навчання у Полтавському повітовому училищі та в Ніжинській гімназії вищих наук, щоб помилуватися її мальовничою природою, поспілкуватися з людьми, наслухатись різних оповідок та бувальщин із життя народу, знайти майбутніх героїв творів. Змальовуючи образ коваля Вакули, митець згадував Троїцьку церкву, стіни якої майстерно розписав цей сільський умілець – один із головних персонажів безсмертного твору. «Кузнец был богобоязливый человек и писал часто образа святых: и теперь еще можно найти в Т...цкой церкви его евангелиста Луку. Но торжеством его искусства была одна картина, намалеванная на стене церковной в правом притворе, на которой изобразил он святого Петра в день страшного суда, с ключами в руках, изгонявшего из ада злого духа...» [1 с. 101]. У спадок від тих часів і донині в Диканьці живе прізвище Вакуленко.

До війни напівзруйновану Троїцьку церкву використовували як зерносховище. А по війні в ній розміщувалися склади Диканської

райспоживспілки. Навесні 1993 р. церква була відроджена, а нещодавно завершено спорудження і церковної дзвіниці [13].

Спасо-Преображенська церква у Великих Сорочинцях Миргородського району на Полтавщині – один із найкращих зразків церковної архітектури Лівобережної України стилю українського бароко початку XVIII ст. Її звели з цілком земної нагоди: так подякував Всевишньому миргородський полковник Данило Апостол, коли після тривалого очікування нарешті здобув гетьманську булаву.. Спорудження мурованого храму розпочалося у 1723 р. і було викликане бажанням гетьмана Лівобережної України Данила Апостола облаштувати свою Сорочинську резиденцію, яка виконувала роль неофіційної столиці гетьманської України. За деякими свідченнями будував храм відомий архітектор Степан Ковнір. 1734 р. будівельні роботи завершилися. Церква відзначалася багатством декоративного оформлення фасадів у стилі українського бароко. В її інтер'єрі панує унікальний дерев'яний різьблений іконостас – п'ятиярусний, шириною 17 м, висотою 22 м, виготовлений із липового дерева. Первісно в ньому розміщувалося 130 ікон, 12 із яких не збереглися. Церкву освятив тодішній митрополит Київський Рафаїл. У церемонії освячення церкви брав участь її фундатор Данило Апостол з 10-тисячним почтом козаків. Донині пам'ятка відома як усипальня родини Апостолів, бо тут перебувають поховання гетьмана, його дружини та чотирьох дітей.

З квітня 1809 р. у Спасо-Преображенській церкві був охрещений Микола Гоголь. Хрещеним батьком майбутнього літературного генія виявився полковник М. М. Трохимовський, син лікаря М.Я. Трохимовського, який приймав пологи у матері Гоголя. Будинок, де народився Микола Васильович, розташовувався за кілька метрів від церкви [9].

У 1937 р. дерев'яна дзвіниця Спасо-Преображенської церкви була розібрана, а сама вона закрита. Богослужіння було відновлено у грудні 1941 р., під час німецької окупації. Однак тоді ж фашистські завоювальники

зруйнували пам'ятник всесвітньо відомому письменнику, який містився біля входу до літературно-меморіального музею М.В. Гоголя. У 1960 р. радянська влада знову зняла з реєстрації релігійну громаду церкви [11]. У 1963 р. храм був включений до списку пам'яток архітектури УРСР, а в 1964 р. почались довготривалі реставраційні роботи. Лише у 1992 р. церква знову була повернута релігійній громаді Великих Сорочинців [12]. У 1996 р. нащадки гетьмана Данила Апостола, що проживають нині у Франції, подарували храму 7 мідних дзвонів. Того ж року було збудовано 15-метрову дзвіницю [10]. Нині, у дні проведення всесвітньо відомого Сорочинського ярмарку, тисячі наших співвітчизників і закордонних гостей мають можливість не лише побачити та відчутти ярмарковий гомін, але й побувати в будинку-музеї, де народився Микола Васильович, а також поставити свічку у Свято-Преображенському храмі.

Відтоді, як геніальний письменник вигукнув на увесь світ: «Дивне місто Миргород», – його і називають гоголівським. Магією творів Миколи Гоголя дихають вулиці та сади, навіть «славнозвісна калюжа» на тому ж місці, в самому центрі Миргорода чекає туристів, тільки зараз вона має вигляд казкової водойми з лебедями. Колись у Миргороді було п'ять церков: Успенська, Воскресенська, Троїцька, Всіхсвятська, Іоанна Богослова. Серед історичних пам'яток привертає увагу Свято-Успенська церква в центрі міста-курорту. Саме до неї, на думку переважної більшості сучасних краєзнавців, ходили гоголівські Іван Іванович з Іваном Никифоровичем [5].

Навесні 1648 р. за наказом прославленого полковника Війська Запорозького Матвія Гладкого миргородці почали будувати православну Свято-Успенську церкву на честь визволення з ярма польсько-литовських феодалів. Перша церква була дерев'яною і згоріла. Без сумніву, саме до неї заходив М.В. Гоголь, який кілька разів навідувався до Миргорода. На початку 1880-х рр. почалося відновлення храму, до якого доклав зусилля А.Ф. Зубковський, батько засновника Миргородського курорту І.А. Зубковського. Будівництво

завершилося в 1887 р. – через два роки після смерті благодійника, а в 1914 р. поблизу церкви почалася забудова курорту, вода якого була визнана цілющою [7].

Богослужіння в церкві здійснювалися до 1937 р. Потім вони відновилися в 1941 р. і тривали до 1957 р. Тоді храм знову закрили, дзвіницю та куполи зруйнували, іконостас розібрали і демонтували (частково він зараз зберігається в музеї Миргородського керамічного технікуму), унікальні фрески і розписи зафарбували або знищили. Церква спочатку використовувалася як склад заводу мінеральних вод, а пізніше – як питний бювет для відпочивальників курорту. Тільки в 1990 р., за клопотанням віруючих жителів міста, ЗАТ «Миргородкурорт» передав будівлю храму релігійній громаді і після ремонту та переобладнання, які проводилися на добровільні пожертвування миргородців, 30 грудня того ж року церква знову була відкрита. Відбудована дзвіниця привертає увагу не лише ошатністю, але і своїми дзвонами, які мають здатність лікувати недуги. На пожертви парафіян був придбаний головний та два малі різьблені дерев'яні іконостаси. У 1999 р. при храмі створений дитячий хор «Радонеж», який зі своїм великим репертуаром духовних творів бере активну участь у багатьох мистецьких заходах, оглядах, концертах міста та області [8].

Отже, на Полтавщині продовжують діяти церковні споруди, які певним чином пов'язані із життям та творчістю М.В. Гоголя. Доцільно, щоб держава всіляко сприяла збереженню цих цивільних та культових об'єктів, які асоціюються з іменем великого письменника, бо він обезсмертив своїх земляків – жителів Диканьки, Великих Сорочинців, Миргорода, Гадяча, Василівки, Полтави і тим самим підтвердив унікальність і неповторність української нації. На нашу думку, важливо прокладати нові туристичні маршрути, залучаючи до їх програми вказані храми, відшукувати нові джерела фінансової підтримки даних історичних та архітектурних пам'яток.

Список використаних джерел

1. Гоголь Н.В. Ночь перед Рождеством / Н.В. Гоголь / Избранные произведения: в 2 тт. Т. I. Вечера на хуторе близ Диканьки; Миргород. – К. : Дніпро, 1983. – 406 с.
  2. Диканька. Миколаївська церква [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: dykanka.at.ua/index/0-19](http://www.dykanka.at.ua/index/0-19).
  3. Диканька. Троїцька церква. – Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: uk.wikipedia.org/wiki/Диканька](http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Диканька).
  4. Диканька. Троїцька церква [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: dykanka.at.ua/index/0-36](http://www.dykanka.at.ua/index/0-36).
  5. Історичні пам'ятки Миргорода – «Миргород» МВС України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: mrcmirgorod.com.ua/publ/1-1-0-3](http://www.mrcmirgorod.com.ua/publ/1-1-0-3).
  6. Миколаївська церква (Диканька) – Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: uk.wikipedia.org/wiki/Миколаївська_церква_\(Диканька\)](http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Миколаївська_церква_(Диканька)).
  7. Основні туристичні маршрути / Полтавщина туристична [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: poltava-tour.gov.ua/page/osnovni-turistichni-marshruti](http://www.poltava-tour.gov.ua/page/osnovni-turistichni-marshruti).
  8. Полтавська єпархія УПЦ КП – Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: uk.wikipedia.org/wiki/Полтавська_єпархія_УПЦ_КП](http://www.uk.wikipedia.org/wiki/Полтавська_єпархія_УПЦ_КП).
  9. Полтавщина: Енцикл. довід. (За ред. А.В. Кудрицького. – К.: УЕ, 1992. – 1024 с.; Полтавщина: Історичний нарис. – Полтава: Дивосвіт, 2005. – 592 с.
  10. Преображенський храм у Великих Сорочинцях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: pravoslavie.poltava.ua/monastery/unique.../preobrazhensky_hram/](http://www.pravoslavie.poltava.ua/monastery/unique.../preobrazhensky_hram/).
  11. Спасо-Преображенська церква (Великі Сорочинці) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: uk.wikipedia.org.../Спасо_Преображенська_церква_\(Великі_Сорочин...](http://www.uk.wikipedia.org.../Спасо_Преображенська_церква_(Великі_Сорочин...)
  12. Спасо-Преображенська церква у Великих Сорочинцях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: museum3dtours.com/php/point.php?parent=point&idm=25&l=ua](http://www.museum3dtours.com/php/point.php?parent=point&idm=25&l=ua).
  13. Церква Різдва Пресвятої Богородиці у Василівці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [www. http: 0532.ua/news/628341](http://www.0532.ua/news/628341).
-

1.5. МУЗЕЙ ВЕСІЛЛЯ НА ПОЛТАВЩИНІ

Безсумнівним є генетичний та творчий зв'язок М.В. Гоголя як письменника з Полтавщиною. Це можна простежити, аналізуючи його повісті на українську тематику, особливо дві перші збірки, з якими він прийшов у літературу і через які дістав визнання, – це “Вечори на хуторі поблизу Диканьки” та “Миргород”. Проте можна цей зв'язок із Україною простежити і за численними листами самого Гоголя та до нього, а також спогадами, висловлюваннями інших письменників та літературних критиків.

За відображеними у творах письменника культурними реаліями, особливо якщо говорити про перші його збірки “Вечори на хуторі поблизу Диканьки” та “Миргород”, твори його є наскрізь українськими, такими, котрі за способом опирання на народну творчість можна поставити поруч із творами Г. Квітки-Основ'яненка; за майстерним використанням доброзичливого гумору – І. Котляревським; за вмінням описувати рідну йому українську природу – І. Нечуєм-Левицьким.

В дитячі роки велику роль у формуванні поглядів майбутнього письменника відіграла його матір, Марія Іванівна, яка взагалі уважно стежила за вихованням дітей, прищеплювала їм повагу до простих людей. Вона сама знала безліч казок, народних переказів, легенд і розповідала їх дітям. Цю любов М. В. Гоголь проніс крізь усе своє життя. В юнацькі роки із Ніжинської гімназії у листі до батьків він пише: “Вижу все милое сердцу, – вижу вас, милую родину, вижу тихий Псел, мерцающий сквозь легкое покрывало...” [2, с. 4]. Як описують численні біографи Гоголя, він, і приїжджаючи на канікули до батьків, і перебуваючи в Ніжині, часто відвідував ярмарки, весілля, любив бувати на сільській окраїні міста Магерки, слухати українські пісні, збирав і записував прислів'я, приказки, обряди в книгу, яку назвав “Книга всякой всячины, или Подручная энциклопедия”.

Ця його рукописна книга і досі зберігається у Великосорочинському музеї Гоголя і становить великий інтерес для дослідників. М.Ю. Артинов, товариш Гоголя по Ніжинській гімназії, залишив такі спогади: “В гимназии Гоголь был тем только замечателен, что имел слишком остроконечную бороду,

да еще, пожалуй, чем, что постоянно, бывало, ходит на Магерки – это предместье Нежина. Гоголь имел там много знакомых между крестьянами. Когда у кого из них бывала свадьба или другое что, или когда просто выгадывался погодливый праздничный день, то Гоголь уж непременно был там” [1, с. 79].

Зважаючи на це, Музей весілля у с. Великі Будища на Полтавщині варто включити до складу туристичного кластеру «Гоголівські місця на Полтавщині».

Останнім часом в українському суспільстві відроджується традиційне весілля. Воно, як і колись, складається з трьох основних циклів: передвесільного, власне весілля і післявесільного, але значно скорочених і трансформованих. В умовах нової етносоціальної ситуації поживається інтерес людей до традиційної весільної обрядовості і як наслідок – збільшується число бажаючих справляти традиційне весілля. В Україні почастишали випадки вінчання молодих пар у церкві, що є прикладом відродження національних традицій після багатолітнього існування радянської влади. Остання заперечувала церковне вінчання, вважаючи його пережитком минулого, а ввела замість нього громадянське реєстрування шлюбу. З часів здобуття Україною незалежності почалося відродження свободи віросповідання, забутих звичаїв і традицій. Це виявилось й у відродженні національних сімейних звичаїв, зокрема обряду укладення шлюбу. Тому поступово повертається традиція шлюбу, освяченого церквою. Дослідження історії становлення шлюбно-сімейних відносин є важливим на сучасному етапі відродження і розвитку української державності, її культури, традицій. Вивчення весільної традиції є необхідним з точки зору розкриття мікросвіту української сім'ї, пізнавального аспекту всього розмаїття обрядової символіки, поетичної творчості, соціальної психології та сімейної педагогіки.

Утворенню сім'ї українці завжди надавали великого значення. З давніх-давен одруження було однією із важливих, урочистих та хвилюючих подій у житті людини. Сім'я, яка створюється в результаті шлюбу, є основою суспільства, його первинним і основним осередком. Шлюб є формою

організації сімейного життя чоловіка і жінки і захищається законом. Саме слово „шлюб” походить із староруської мови та означає „злюб”, себто, створення сім'ї з любові. Відповідно до цього дійства формувалася весільна обрядовість – справжня народна драма, що включала ігрові дії, танці, співи, музику. У характері весільної обрядовості відбилися народна мораль, звичаєве право, етичні норми та світоглядні уявлення, що формувалися протягом століть.

Витоки шлюбу як правового інституту сягають ще прадавніх часів. Традиційно в Україні шлюбно-сімейні відносини регулювалися звичаєвим правом. Прийняття християнства з його своєрідною моральною системою справило значний вплив на формування нового уявлення про шлюбно-сімейні відносини. З того часу церква намагалася регулювати шлюбно-сімейні відносини у суспільстві. Це їй вдавалося нелегко. Адже навіть до кінця XIX ст. звичаєве право зберегло своє значення у регулюванні взаємовідносин між людьми, зокрема у родинному побуті. Саме його звичаєвого права лягли в основу формування сучасного сімейного права України.

У цілому ж українське весілля поділяється на три цикли: передвесільний, власне весільний і післявесільний. У свою чергу кожен із циклів складався з низки обрядів. Передвесільна обрядовість включала сватання, умовиш, оглядини, заручини, бгання короваю і дівич-вечір. Власне весілля складалося із запросин, обдарування, посаду молодих, розплітання коси, розподілу короваю, перевезення посагу, перезви, рядження. Післявесільний цикл присвячувався вшануванню батьків молодими, прилученню невістки до родини чоловіка. Це обряди хлібин, свашин та гостин.

Українці кажуть: Як склався у людини шлюб, так піде і все її життя. Ця народна мудрість виходить з того величезного значення, яке надавали шлюбу й сім'ї, особливо у минулому, коли одружувалися на все життя і тільки з однією людиною. Тож момент вибору судженого був дуже відповідальним. У виборі шлюбного партнера перепліталися різні інтереси. Дівчина прагнула зустріти обранця, котрий припав би їй до душі, батьки жадали помічника у домі, громада – голову міцного господарства.

Українське весілля – багатоактова народна драма з численними дійовими особами, кожна з яких виконувала свою обрядову роль. Власне, майже всі весільні гості (свати) мали свої весільні чини.

Вінчання – форма церковного шлюбу, яка запроваджувалася Синодом протягом XVII – XVIII ст. На перших етапах цього процесу Вінчання погано сприймалося населенням України, оскільки суперечило народним весільним обрядам. Повінчані молоді нерідко жили нарізно, аж поки не справлять традиційне весілля. Лише поступово освячення шлюбу в церкві набрало юридичної сили і стало невід’ємним компонентом весілля.

І все ж таки остаточне скріплення шлюбного союзу залишалося за народними обрядами. Не даремно Вінчання передувало давньому санкціонуючому народному обряду – посаду. Довгий час воно сприймалося крізь призму язичницьких традицій, свідченням того є велика їхня частка у християнському обряді вінчання. Перед тим як йти до церкви, молоді просили у батьків благословення. Ця церемонія проводилася із хлібом-сіллю.

Полтавщина, яка здавна вважається духовною столицею України, стала одним із центрів відродження народної духовності. Не випадково саме тут уперше в Україні було відкрито Музей весілля.

Славиться своєю багатою історією козацьке містечко Великі Будища, яке розташоване від Диканьки за 6 км, в напрямку м. Гадяча (автотраса Полтава-Гадяч). Територія Великобудушчанської сільської ради займає одне із провідних місць по кількості природних та істотко-культурних об’єктів, які входять до складу масштабних туристичних маршрутів по району „Диканщина – історико-культурний центр Полтавщини" (з поселенням в сільські зелені садиби) та «Козацькими шляхами». Шляхова екскурсія розпочинається з огляду мальовничої місцевості в с. Чернечий Яр, де знімався художній фільм „Они шли на Восток” та українсько-російсько-італійський фільм „Соняшники” з участю Софі Лорен та дитячий художній фільм «Пригоди на хуторі поблизу Диканьки» (2008 р.) Неподалік, в с. Писарівщина, є пам’ятка садово-паркового мистецтва – Писаріщанський лісопарк (площею 16 га) та загальнозоологічний

заказник «Фесенкові горби» (площею 70,2 га), Вершигора та Вершигорський став. Тут проходять дві екологічні стежки регіонального ландшафтного парку «Диканський». Поряд з природними об'єктами тут розміщена будівля бувшого Великобудищанського Преображенського жіночого монастиря. В одній із місцевих садиб розміщена майстерня художника В. Пориніса. Через р. Ворсклу пролягає повітряний місток, а неподалік пляжна зона відпочинку. Поблизу села Кардашівка знаходиться урочище "Лапівщина" – заповідна зона РЛП "Диканський", урочище "Михайлівщина" та місця впадання річок Добришина і Мерло – приток р. Ворскли [3].

Наприкінці вересня 2008 року в селі Великі Будища було урочисто відкрито Народний Музей весілля. Зруйнувавши столітні народні традиції, упродовж радянського періоду життя наш народ так і не створив гідної їм заміни. Мабуть, тому й викликав Музей весілля таку зацікавленість громадськості, засобів масової інформації та пересічних українців.

П'ять років тому завідувач сільського Будинку культури Оксана Борисівна Трипольська запропонувала створити на другому поверсі музейну кімнату, де можна зібрати всі предмети старовини, які стосуються весільної обрядовості. Кімната в Будинку культури, де було відкрито музей, тривалий час була занедбана, але поступово її відремонтували. І почали наповнювати експонатами, яких зараз понад 100. Кожен із них є нашою минувиною і має свою історію.

Зносити експонати розпочали всією територіальною громадою. Адже майже в кожній сільській домівці є речі, які вже не використовуються, а зберігаються як пам'ять, або просто в господарів не здійснюються руки їх викинути. Місцеві люди, дізнавшись про його відкриття, почали перебирати бабусині скрині і приносити старовинні весільні речі: рушники, сорочки-вишиванки, взуття, фотографії. Є тут весільні сукні заможних панянок і прості спідниці.

Ось так до Музею весілля потрапив один із найцінніших його експонатів – весільна сукня та черевики Олени (за паспортом Ольги) Кравченко, яка

виходила заміж у 1949 році. У Музеї зберігається фото, де пані Олена стоїть поруч із чоловіка в цій весільній сукні. Додамо, що перший запис про укладання шлюбу у музеї датований 1926 роком.

У Музеї зібрано багато чорно-білих весільних фотографій. На одній із них – прикрашений стрічками вантажний автомобіль. Ось на них у 50-60-ті роки минулого століття їхали реєструвати свій шлюб бабусі та дідусі нинішніх наречених. А нерідко – й просто на возі, запряженому кіннями.

Музейна кімната нагадує сільську хату. Є тут побілена й розмальована піч з усім начинням, необхідним для приготування їжі, дерев'яне ліжко, скриня, куди складала свій посаг дівчина на виданні, люлька, в якій виколисували не одне покоління дітей у родині. А ще – вишиті рушники, сорочки та домоткані доріжки на підлогу. На столі, як і годиться, стоять весільні атрибути, а в кутку – гільце.

Серед експонатів музею – українські весільні сорочки та інші атрибути весільного дійства, а також музика й тексти обрядових пісень, пов'язаних із весіллям. Кожен експонат там – унікальний, адже це пам'ять про справжнє весілля. Також у Музеї зберігається справжня унікальна колекція паперових грошей II половини XIX – початку XX ст., люб'язно надана місцевими жителями, що залишилися їм від їхніх батьків та родичів.

Під час урочистого відкриття Музею в ньому була проведена весільна церемонія згідно з народними традиціями і обрядами. На його відкритті вітали молоде подружжя – Віталія та Наталку Кратів. Дружки з весільними піснями вдягали наречену, саджали її за стіл на лаву, вкриту кожухом, і відбувався традиційний викуп. Далі молодят перевіряли, наскільки вони готові до сімейних буднів. Молодій дружині пропонувалося посадити в піч горщик, щоб зварити обід. Проте вона розсмішила всіх, взявши до рук кочергу замість рогача. Майбутній батько проходив тест на вміння брати на руки та заколисувати дитину. Молодим вручили символічні подарунки – дві головки часнику, щоб любилося до смаку, капусту, щоб у домі не було пусто, чоловікові мішок пшениці, щоб не ходив до чужих молодниць. Усе дійство

супроводжувалося обрядовими весільними піснями, які виконував фольклорний ансамбль «Берегиня», що складається з голосистих досвідчених жінок та дівчат.

Все частіше молоді люди після урочистої реєстрації шлюбу виявляють бажання приходити в Музей весілля і дізнаватися про всі народні весільні обряди, які були характерні для Полтавщини кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Українське весілля як етнокультурний феномен є складовою народної культури, яке зберігає системно пов'язані між собою всі три ціннісні джерела – доетнічні (архетипні), етнічні й національні. Під час весільної обрядовості відбувається своєрідний процес передачі етнокультурної інформації між поколіннями, що забезпечує спадкоємність самотності етносу. У весільному обрядово-мистецькому комплексі міститься значний життєвий досвід українського народу, який передається художніми засобами.

Таким чином, заснування і функціонування на Полтавщині Музею весілля відіграє вагомий роль у відродженні ментальності українського народу, його традицій, звичаїв та обрядів. Вони увібрали позитивні сторони відносин, які формувалися віками та передавалися з покоління в покоління. Збереження звичаїв і традицій у різних аспектах життя українського народу, зокрема в сімейних обрядах, дає змогу відродити унікальність та автентичність української культури та відродити традиції та звичаї в сучасній Україні. Перспективами подальших розвідок з даної теми може бути дослідження особливостей шлюбно-сімейної обрядовості в різних регіонах України, враховуючи їхній історичний розвиток.

Список використаних джерел

1. Вересаев В. Гоголь в жизни. Систематический свод подлинных свидетельств современников / В. Вересаев. – Харьков: Прапор, 1990. – 680 с.
2. Литвин Н.О. Великосорочинский литературно-мемориальный музей Н. В. Гоголя / Н. О. Литвин, Г. С. Браило. – Харьков: Прапор, 1981. – 64 с.
3. Музей українського весілля // Режим доступу: <http://dikanka-turism.inf.ua/muzej.html>.

